

MY WAY (Diplomirani teolozi u Hrvatskoj)

Ivan Kantoci, Bussloo, Nizozemska

U Hrvatskoj raste broj diplomiranih teologa. Odgovora na pitanja o njihovu zapošljavanju od onih koji bi na ta pitanja trebali dati odgovore, većinom još uvijek nema ili su nedovoljni. Želio bi potaknuti razgovor oko tih pitanja. I sâm sam se našao u velikim poteškoćama oko zapošljavanja po završetku studija teologije u Zagrebu. Biti pred završetkom studija teologije i ne vidjeti perspektivu i budućnost u svom zvanju predstavlja veliki problem u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj. Razrješavanje tog problema nije nimalo lako.

Nizozemska

Već više od dvadeset godina živim i radim u Nizozemskoj. Su-pruga s kojom živim u braku rodnom je Nizozemkinja. Otac sam dvadesetogodišnjeg sina. Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu diplomirao sam 1979, a također i na Višoj školi za socijalne radnike u Zagrebu 1982. Na Bogoslovnom fakultetu Tilburg, ovdje u Nizozemskoj, završio sam 1988. studij Praktično formiranje za pastoral. U Centru za religioznu komunikaciju Katoličkog bogoslovnog fakulteta sveučilišta Tilburg završio sam 2007. postakademijski studij Izgradnja crkvene zajednice.

Biskup biskupije Breda mons. Hubertus Ernst imenovao me u rujnu 1988. godine pastoralnim radnikom u župi Zevenbergen (Noord Brabant). Nadbiskup nadbiskupije Utrecht, kardinal Adrianus Simonis imenovao me u jesen 2002. godine, pastoralnim radnikom i članom pastoralnog tima za župe Epe, Vaassen, De Vecht, Twello, Bussloo, Klarenbeek, Loenen i Eerbeek (Gelderland) koje čine savez župa IJsselvallei i broje nešto više od šesnaest tisuća vjernika. 2005. godine imenovan sam voditeljem pastoralnog tima koji se sastoji od tri pastoralna radnika i dva svećenika.

Prilikom dolaska u Nizozemsku, od samog početka naišao sam na veliko povjerenje biskupa u Katoličkoj Crkvi. Prilike koje su me zatekle u župama bili su i ostale vrlo izazovne. Iziskivale su i iziskuju još uvijek velike napore, ali pružaju i veliko zadovoljstvo. U Hrvatskoj sam radio na poslovima socijalnog radnika u Pre-

gradi i to 5 mjeseci i 7 dana u SIZ-u Socijalne zaštite općine Pregrada (1981–1982) i 5 godina i 2 mjeseca u INA-OKI OOUR Tvornica za preradu plastičnih masa Pregrada (1982–1987).

Moj put...

Moj put od diplomiranja do zapošljavanja nije bio nimalo lagan. Razne zapreke priječile su ostvarenje poziva kojeg sam osjetio još kao dijete. U ono vrijeme, u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj sa završenim studijem teologije svoj se poziv u pravilu moglo ostvariti ređenjem i uključivanjem u red prezbitera. Izvan prezbitera, za diplomirane teologe postojale su tada male mogućnosti zapošljavanja. Započevši studij teologije odlučio sam stoga postati svećenički kandidat Zagrebačke nadbiskupije, a definitivni izbor zvanja ostaviti za kraj studija. Sazrijevujući, intelektualno i emocionalno, u jednom vrlo intenzivnom vremenu, uz pomoć mnogih odgojitelja i učitelja Katoličke crkve u Hrvatskoj, pred kraj studija postao sam svjestan kako je pri konačnom izboru potrebna odlučnost, ali i ispunjenje uvjeta – kako onih koje postavljaju drugi, tako i onih koje postavljaju najdublje težnje vlastita bića. O osobnim dilemama, moram priznati, premalo sam razgovarao. Nepostojanje alternativa i drugih mogućnosti osim prezbitera otežavalo je započinjanje razgovora. U određenom trenutku pojavila se i jaka potreba i želja za prirodnom obitelji i potomstvom. Našao sam se pred velikim izborom. Trebalo je donijeti odluke od značaja za budućnost. Ovdje se prisjećam svojih susreta, razgovora i pisama nadbiskupa zagrebačkog, kardinala Franje Kuharića od kojega sam očekivao pomoć, a koja je nažalost izostala. Hvala Bogu, neki drugi biskupi su kod mene prepoznali moj poziv i povjerali mi kao laiku crkvenu službu. Drugi vatikanski koncil postavio je temelje i za taj oblik crkvene službe.⁸ Biskupi Hrvatske biskupske konfe-

⁸ Vidi: Bonaventura Duda, *Koncilске teme*, KS, Zagreb, 1992, str. 191.

rencije u nedavno objavljenom Direktoriju za pastoral sakramenata u župnoj zajednici u Hrvatskoj izjasnili su se također kako laici *nekada mogu preuzeti zadaće zaređenih službenika, posebno u slučaju gdje bi potreba Crkve to savjetovala (...)*.⁹ Hoće li se i kada u Hrvatskoj stvoriti prilike i za taj oblik crkvene službe za sada ostaje otvoreno.

Zahvaljujući mojem dragom profesoru s Katoličkog bogoslovnog fakulteta dr. Josipu Turčinoviću koji me je pozvao na razgovor i zamolio me da kao student sudjelujem na Drugom ekumenskom simpoziju u Lovranu (20. do 23. rujna 1976), a zatim i da pomognem njegovom specijalizantu ekumenske teologije iz Nizozemske, Meinte van Diggelen-u, kako bi se sa svojom suprugom Ineke snašao u Zagrebu, i kontaktima koji su iz tih susreta nastali, otvorili su se putevi o kojima u mom životu nikad nisam ni pomišljao da bi mogli i postojati.

Kardinal Franjo Kuharić

S nadbiskupom zagrebačkim Franjom Kuharićem imao sam tri osobna susreta i razgovora. Prva dva, nešto duža, za mog boravka u Zagrebu u Nadbiskupskom Bogoslovnom sjemeništu, kad sam ga u jesen 1976. i krajem 1978. godine zamolio za osobni razgovor i zatim treći, kraći susret, kad smo se obojica, on s vlč. Jurajem Jerneićeom, a ja sa svojom suprugom i sinom, između više od tri stotine uzvanika župe Tordincima i prisustvovali prigodnom ručku u općinskoj dvorani u Tordincima 17. listopada 1999. godine. Od njega sam primio i dva pismena odgovora na dvije pismene molbe. Jedan odgovor u prosincu 1975. godine i drugi u veljači 1987. godine, pred moj odlazak u Nizozemsku.

Kao učenik srednje škole za spremanje svećenika i pitomac dječjačkog sjemeništa (1969–1973) zatim kao student Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu i bogoslov Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa (1973–1979), u više sam navrata zajedno s ostalima u sjemeništu na zagrebačkoj Šalati, u bogoslovnom sjemeništu na Kaptolu 29, a i u zagrebačkoj katedrali, imao prilike s njim se susresti i slušati ga. Također za njegovih posjeta Pregradi prilikom njegovih posjeta vjernicima župe i župnoj crkvi u Pregradi.

⁹ Vidi: Hrvatska biskupska konferencija, *Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici*, Glas Koncila, Zagreb, 2008, str. 15–16.

Spor s rektorom oko Spectrumove tribine

Prvi razgovor s kardinalom Franjom Kuharićem imao sam u njegovoj radnoj sobi u nadbiskupskom dvoru pokraj katedrale u kasno poslijepodne 29. listopada 1976. godine kao student treće godine Katoličkog bogoslovnog fakulteta, kao bogoslov treće godine bogoslovnog sjemeništa i glavni urednik časopisa *Spectrum – pokušaji i prinosi studenata teologije*. Naime, početkom 1976. godine zajedno s kolegama Ivanom Fiškušem, Blažom Kovačem, Antom Kepićem, Ivanom Miklenićem i Dragutinom Šarcom, bio sam inicijator, sudionik oživljavanja, član uredništva i zajedno s Ivanom Miklenićem glavni urednik časopisa i studentskih djelatnosti studenata teologije pod nazivom *Spectrum*. Uz časopis *Spectrum* tu su bile djelatnosti, *Bogoslovska tribina*, *Tečajevi stranih jezika*, *Biblioteka Spectrum* i *Hrvatska kršćanska bibliografija*.

Kod oživljavanja većine Spectrumovih djelatnosti nismo nailazili na prepreke i suprotstavljanja. Poteškoće i suprotstavljanja su se pojavila nakon obnavljanja djelatnosti *Bogoslovska tribina* koja je od 1966. do 1971. vrlo uspješno obavljala svoj rad (Mi Crkva i drugo, Sabrani radovi od 1966–1971, Biblioteka Spectrum, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 583 str.).

Do prestanka rada Tribine 1971. godine, skupove Tribine ugošćivalo je Bogoslovsko sjemenište u dvorani Vijenac. Do prestanka Tribine došlo je nakon *Hrvatskog proljeća* 1971. i odluke Bogoslovnog sjemeništa 1972. godine o otkazivanju izdavanja časopisa i djelatnosti Spectruma i iseljenju iz sjemeništa. Spectrum broj 1. iz 1971. godine objavio je predavanje na Tribini koje je u ožujku 1971. održao književnik Vlado Gotovac, tada urednik Hrvatskog tjednika, na temu: Jezik: sudbina čovjeka i naroda. Taj broj časopisa Spectrum nalazio se na stolu Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske koji je s Titom 1971. dogovarao zatiranje i progon vođa tog pokreta među kojima je bio i Vlado Gotovac. Vjerojatno zbog straha i oduzimanju svakog povoda komunističkoj vlasti koji bi vodio zatvaranju Bogoslovnog sjemeništa, Spectrum je ostao bez izdavača i bio prisiljen privremeno napustiti Bogoslovsko sjemenište. Utočište je pronađeno kod Franjevača konventualaca na zagrebačkom Ksaveru, a Katolički bogoslovni fakultet 1973. odlučuje biti novim izdavačem Spectruma. Kako je i rektor Bogoslovnog sjemeništa, dr. Ivan Golub, inicijator, utemeljitelj i neumorni poticatelj Spectruma i njegovih djelatnosti, 1972. godine također bio smijenjen, njegovim odlaskom s te dužnosti, došlo je do zamiranja i časopisa i njegovih djelatnosti.

Kako smo u ožujku 1976. ponovno oživjeli Spectrum te od rektora sjemeništa Đure Pukeca dobili prostorije za rad Uredništva, u mjesecu listopadu obratili smo mu se s molbom za korištenjem dvorane *Vijenac* u kojoj smo namjeravali ponovno ugošćivati skupove Tribine. Zamoljen da iznajmi dvoranu *Vijenac*, on nam je nakon saznanja koga sve želimo pozvati kao predavače u goste Tribini, odmah dao do znanja da iznajmljivanje dvorane dovodi u pitanje. Kako je inzistirao na tome da *Bogoslovsku tribinu* bude svedena na sjemenišne okvire, obavijestio sam ga da ću najaviti razgovor kod nadbiskupa Kuharića kako bismo riješili to pitanje *Bogoslovske tribine* i dvorane *Vijenac*. Od nadbiskupova tajnika dobio sam poruku da me nadbiskup Kuharić može primiti 29. listopada u kasnijim popodnevnim satima.

Prvi osobni susret i razgovor s kardinalom 29. listopada 1976.

S kardinalom Kuharićem prije ovog susreta tek sam nekoliko puta bio u osobnom kontaktu i to u kapelici Bogoslovnog sjemeništa kada sam pred Božić 1975. g. s još dvadeset i jednim kolegom od njega primio službu čitača (lektorat), zatim u proljeće 1977. kada sam, koliko mi se čini, od njega primio službu poslužitelja (akolitat) te nekoliko puta za vršenja službe lektora i akolita u liturgijskim slavljinama koje je predvodio kardinal Kuharić u katedrali. Ti su susreti bili kratki i odvijali su u okviru liturgijskih slavlja.

Bilo je kasno poslije podne, 29. listopad 1976, lijep jesenski dan. Krenuo sam iz zgrade Bogoslovije na Kaptolu 29 put katedrale i nadbiskupskog dvora. Nakon što sam pozvonio časna sestra mi je otvorila ulazna vrata, uputila me na kat gdje me dočekala druga časna sestra, ponudila mi da sjednem i pričekam. Nakon nekog vremena povel me do radne sobe kardinalu i najavila me. Ušao sam u prilično tamnu, ali lijepo uređenu kardinalovu radnu sobu i pošao ususret kardinalu koji je ustao od svog radnog stola, prišao mi, pružio mi ruku i ponudio da sjednem uz stol za razgovor. Kratko sam se predstavio i počeo mu govoriti o razlogu mog dolaska, molbi Spectruma za dozvolom održavanja *Bogoslovske tribine* u dvorani *Vijenac*. Razložio sam mu kako ne razumijemo odbijanje rektora. Govorio sam mu o ponovno pokrenutim aktivnostima Spectruma, našem entuzijazmu i interesima. Pažljivo me je slušao. Kad je na red došao plan predavanja s imenima predavača, pružio sam mu papir s temama i preda-

vačima: dr. Marijan Valković: O crkvenim fakultetima i sveučilištima danas; dr. Valter Dermota: Mladi i manipuliranje; Drago Bosnar: Teološke dimenzije umjetnosti; Dr. Vjekoslav Bajsić: Psihološka potreba sigurnosti; Dr. Štefica Bahtijarević: Istraživački rezultati religioznosti i nereligioznosti Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu. Nakon uvida u teme i predavače naš je razgovor postao življi i otvoreniji. Ubrzo mi je postalo jasno gdje se kriju poteškoće. Teme nisu bile prijeporne, a ni većina predavača. Tek na jedno ime kardinal se jako uzbudio. Ime Štefice Bahtijarević s Instituta za društvena istraživanja dalo mu je povoda te je počeo navoditi svu silu prigovora o odnosima politike i *njihovih* institucija prema Crkvi. Počeo mi je postavljati pitanja. Zbog čega *mi* ne možemo držati predavanja na *njihovim* institucijama i slična pitanja. Odgovorio sam mu da mi je iz njegova reagiranja uočljivo da se radi o odnosima *mi* i *oni*. Zapitao sam ga: *A mi bogoslovi? Što s nama studentima teologije? Poznate su nam prilike i poteškoće, no mi mladi tražimo svoje mjesto pod suncem, želimo biti otvoreni temama koje nas zanimaju. I mi želimo misliti svojim glavama.*

Kako je razgovor napredovao primijetio sam kako kardinalovo povjerenje u mene i ono što sam govorio raste. U proljeće je izašao prvi broj obnovljenog časopisa Spectrum kojeg sam uredio zajedno s Ivanom Miklenićem i kojeg je vjerojatno i kardinal Kuharić imao u rukama i vidio da smo grupa s kojom treba računati. Malo po malo, prihvatio je moje argumente i rekao mi kako mogu rektoru poručiti da *Vijenac* možemo koristiti za *Bogoslovsku tribinu* prema ovom programu. Zatim smo nastavili vrlo živ i zanimljiv razgovor o situaciji u Nadbiskupiji u kojem su kardinala zanimala moja mišljenja i razmišljanja. Spomenuo sam mu, između ostalog, kako je u razvitku Nadbiskupije svojevremeno vrlo važnu ulogu imalo održavanje sinode Nadbiskupije te kako bi bilo korisno razmišljati o održavanju nove sinode u Nadbiskupiji vezane za sadašnje prilike. Blago me je, sa smiješkom i povjerenjem pogledao. Iz njegove reakcije i načina kako je nastavio razgovor vidio sam da mu se ideja svidjela. Nakon razgovora o još nekim temama kardinal je zaključio razgovor, zaželio mi svako dobro i dopratio me do izlaznih vrata svoje radne sobe. Zadovoljan razgovorom vratio sam se u Bogosloviju na Kaptol 29 gdje sam rektora Đuru Pukeca obavijestio o nadbiskupovoj odluci.

Sva planirana predavanja Bogoslovske tribune su održana. Na predavanja je dolazio uvijek velik broj studenata i gostiju.

Mnogi od njih sudjelovali su u razgovoru postavljajući predavačima svoja pitanja.

Drugi osobni susret i razgovor s kardinalom 16. studenog 1978.

Drugi susret s kardinalom Kuharićem bio je posebne naravi, a održao se 16. studenog 1978. u 16.30 sati, ponovno u njegovoj radnoj sobi. Zamolio sam ga za razgovor kako bih mu osobno priopćio svoju odluku o odustajanju od kandidature za svećeničkog kandidata Zagrebačke nadbiskupije i pitao ga da li bih kao diplomirani teolog mogao računati na zaposlenje u Zagrebačkoj nadbiskupiji.

Odluku od odustajanja od kandidature za svećeničkog kandidata Zagrebačke nadbiskupije donio sam nakon iscrpljujućeg procesa samoispitivanja. Donošenje te odluke nije bilo nimalo lako. Nakon maturalnog ispita u gimnaziji osjećao sam motivaciju za studij teologije. Svoju želju za rad u pastoralnom radu u Crkvi osjetio sam još kao dijete. Osobe u Crkvi i Crkva kao zajednica odmalena su mi zaokupljale pažnju. Mnogi od tih osoba iz župne zajednice u Pregradi, a i sama župna zajednica u Pregradi, već su od ranog djetinjstva na poseban način prirasli mojemu srcu. Uz obitelj bili su to ljudi od kojih sam slušao i čuo poruku o Isusu iz Nazareta. U svojoj obitelji i u župnoj zajednici primio sam sve ono nasljeđe ispovijedanja i življenja katoličke vjere koje su u Pregradi generacije prenosile jedna na drugu i koje je i kod mene naišlo na svoje plodno tlo. Već kao dijete uočio sam da na živote ljudi i njihovu svakodnevicu komunistička ideologija i strukture vlasti u rukama moćnika s tom ideologijom imaju velik utjecaj. To je za posljedicu imalo život nedostojan čovjeka. S druge strane, primijetio sam da poruke Evanđelja i vjera u Boga imaju izuzetno jaku snagu i da na ljude oko mene, što se njihova ugrožena ljudskog dostojanstva tiče, djeluju oslobađajuće te da im te poruke i vjera predstavljaju jedan dubok, snažan, neiscrpiv izvor nade za izgradnju jedne drugačije budućnost nego što je to naviještao komunizam i njegov autoritarni aparat. U tom uočavanju razlika vrijednosnih sustava, njihovih pogleda na svijet i njihovih posljedica u životu ljudi, meni se kao djetetu javila jaka želja zauzeti se i zauzimati sa za svakog čovjeka kojemu je ugroženo ili mu se ugrožava njegovo ljudsko dostojanstvo. Svećeničko zvanje i rad u Crkvi, bio sam uvjeren, u tome mi može samo pomoći.

I sada, pred kraj mog teološkog studija, na putu na razgovor kod kardinala Kuharića, ta želja – zauzimati se za svakog čo-

vjeka kojemu je ugroženo ili mu se ugrožava ljudsko dostojanstvo – bila je još uvijek prisutna. Hoće li je kardinal prepoznati? Hoće li imati sluha i mogućnosti za mene koji bi s tom motivacijom želio raditi u Crkvi ali koji je došao do zaključka da se ne može odreći poželjnog obiteljskog života?

Sve sam prepustio dragome Bogu u ruke.

Kardinal me i po drugi puta primio vrlo srdačno, ali i s dozom njemu svojstvene znatiželje. Vjerojatno i zbog toga jer sam mu preko tajnika kao razlog molbe za razgovor naveo *razlog osobne i povjerljive naravi*. U njegovu pogledu i držanju vidio sam da mi želi posvetiti dovoljno pažnje. Zamolio sam ga, ako to može prihvatiti, za trenutak zajedničke molitve, što je kardinal, malo s čuđenjem ali i sa simpatijom prihvatio. Zajedno smo izmolili *Oče naš*. Zainteresirano je čekao početak razgovora. Rekao sam mu da sam nakon mukotrpnog i vrlo ozbiljnog razmišljanja, nakon dugotrajne borbe oko vlastita izbora i budućnosti donio odluku završiti studij teologije, ali odustati od kandidature za svećeničkog kandidata Zagrebačke nadbiskupije. Kardinal me je slušao. Pogled mu je počeo izgledati zabrinutim. Rekao sam mu da je pri donošenju odluke najvažniju ulogu odigrala vlastita spoznaja kako za mene osobno nije prihvatljivo ostaviti se moguće prirodne obitelji. Jaka potreba i želja za prirodnom obitelji i potomstvom prevagnula je pri odlučivanju. Kardinalu sam rekao kako sam uvjeren da se, ukoliko bi se kandidirao i bio pripušten ređenju u budućnosti, ne bi mogao odreći prirodne obitelji i potomstva. Smatram, rekao sam, kako odgovorno ponašanje uključuje prihvaćanje te činjenice, a i svih onih posljedica koje takova odluka sa sobom donosi.

Kardinal mi je odgovorio kako vidi da je odluka promišljena. Rekao mi je da mu se sviđa takovo moje odgovorno razmišljanje i poželio je tu odgovornost mnogim kandidatima, ali i mnogim svećenicima. Kratko je govorio o neprilikama kroz koje prolaze pojedini svećenici zbog neodgovorna ponašanja u obdržavanju obveze celibata. Zatim je u našem razgovoru nastala kratka stanka. Osjetio sam da kardinal nije očekivao ovakav razgovor. Bio je iznenađen i zamišljen. Nastavio sam izlagati kako bih htio završiti studij teologije i, ako je moguće, do završetka svog studija nastaviti boravak u Bogoslovnom sjemeništu. Rekao sam mu da bih se, s obzirom na moju motivaciju, vrlo rado kao diplomirani teolog stavio na raspolaganje Zagrebačkoj nadbiskupiji. Rekao sam mu da sam u jako dobrim odnosima s profesorom dr. Josipom Ladikom, docentom na Katoličkom bogoslovnom fakultetu i direkto-

rom Glasa Koncila, i da bih rado, ukoliko bi to bilo moguće i ako postoje potrebe, radio u Nadbiskupskom Katehetskom institutu. Razmišljao sam, spomenuo sam, ukoliko bi postojale prilike za to, kandidirati se za stalni đakonat. Kardinal je, onako iznenađen i nepripremljen za ovakav razgovor, moja razmišljanja saslušao, mogućnosti koje sam mu spomenuo nije isključio, ali nije govorio o svojim prijedlozima i sugestijama. Za takvu situaciju, bilo mi je očito, nije bio pripremljen, nije mi znao dati ni neki konkretan savjet, ni konkretan prijedlog oko moje budućnosti osim što je svojim držanjem potvrđivao svoju biskupsku naklonost. Kako sam ja očekivao više od same naklonosti, zapravo nekakav odgovor koji će mi otvoriti nekakvu perspektivu, bio sam donekle razočaran.

Uvidjevši tu situaciju, zahvalio sam mu što me je primio na razgovor, što me je saslušao i rekao da je vrijeme da se rastanemo. Vjerojatno će se pronaći nekakvo rješenje, rekao sam mu na odlasku. Srdačno smo se zatim pozdravili i rastali na vratima njegove radne sobe.

Odlazeći hodnikom, a zatim niz stepenice prema izlaznim vratima nadbiskupskog dvora, imao sam dvojake osjećaje. S jedne strane zadovoljstvo, jer sam nakon dugotrajnog osobnog razmišljanja i donesene odluke konačno to i podijelio s nadbiskupom. S druge strane, očekivao sam pomoć oko snalaženja u situaciji u kojoj sam se našao i pomoć pri orijentaciji za budućnost. Ostao sam, što se garancija prema budućnosti tiče, doslovce praznih ruku.

Sutradan, na Katoličkom bogoslovnom fakultetu nakon održanog predavanja iz pastoralne teologije, pozvao me dr. Josip Ladika na kratak razgovor. Nije puno okolišao. Dr. Ladika poznao me vrlo dobro i imao je povjerenje i simpatije prema meni. Postavio mi je pitanje bih li po završetku teologije htio ići u Pariz, u Francusku, na studij sociologije. Dobro sam ga pogledao. Nije se šalio. Bila je to ozbiljna ponuda. Rekao sam mu da sam jučer bio na razgovoru kod nadbiskupa te da sam ga obavijestio o svojoj odluci da se neću kandidirati za svećeničkog kandidata i ostalim detaljima iz tog razgovora. I on je bio iznenađen mojom odlukom. Na moju misao o želji da do kraja studija ostanem u Bogoslovnom sjemeništu ovako je reagirao: *I opet neće ništa shvatiti!* Vjerojatno je mislio kako će se nekim ljudima u Bogoslovnom sjemeništu u Zagrebačkoj nadbiskupiji učiniti stranim razmišljanja i želje jednog bogoslova koji je odustao od kandidature za svećeničkog kandidata, da i dalje, do kraja studija, želi boraviti i živjeti u Bogoslovnom sjemeništu. Prema Bogoslovnom sjemeništu

kao ustanovi, programu odgoja i njezinu vodstvu, od ulaska u tu ustanovu imao sam kritičan, ali i pozitivan odnos. Duboka prijateljstva vežu me s mnogima koji su prošli kroz tu ustanovu. Također i veoma lijepa, kao i manje lijepa sjećanja na pojedine odgojitelje iz te ustanove.

Treći susret i razgovor s kardinalom 17. listopada 1999.

Treći susret i kratki osobni razgovor s kardinalom Kuharićem dogodio se 17. listopada 1999. ispred župne crkve u Tordincima u Đakovačkoj Nadbiskupiji. Tog dana i kardinala Kuharića i mene, suprugu i našeg sina pozvao je župnik župe Tordinci vlč. Marko Bubalo na proslavu blagdana Fatimske Gospe. Povratnici u župu zajedno sa župnikom vlč. Bubalom pripremili su proslavu tog blagdana prilikom kojeg je kardinal predvodio euharistijsko slavlje na otvorenom, u crkvenom dvorištu. U asistenciji su sudjelovali tadašnji đakovački biskup mons. Ćiril Kos, župnik vlč. Marko Bubalo, nekolicina svećenika među kojima i vlč. Juraj Jerneiċ, koji je kardinala autom dovezao u Tordince. Kako smo u Tordince krenuli ujutro iz Pregrade gdje smo odsjeli, stigli smo na početak euharistijskog slavlja koje je počelo u 10.30. U svojoj propovijedi kardinal je izgovorio one poznate riječi koji su bile motiv za vrijeme trajanja domovinskog rata i rušenja svega što je hrvatsko: *Ako neprijatelj sruši moju kuću, ja njegovu neću.* Također je spomenuo kako je za boravka u Australiji našim sunarodnjacima rekao: *Imamo tako lijepu zemlju, a morali smo iz nje iseljavati.* Na slavlju je bilo prisutno oko 3.000 vjernika. Na ručku u općinskoj dvorani nalazilo se više od tri stotine uzvanika među kojima i nas troje iz Nizozemske.

Što je bio povod župniku vlč. Marku Bubalu i župljanima Tordinaca da mene, moju suprugu i sina iz Nizozemske pozovu na proslavu u Tordince?

Prvo spaljeno selo u domovinskom ratu – Ćelije – pripada župi Tordinci. Granatiranje Tordinaca započelo je u lipnju 1991. Do kraja rujna mjeseca 1991. na Tordince, selo s 300 kuća i 1000 stanovnika, palo je oko 1200 granata. Ljudi su od lipnja počeli napuštati selo i gotovo svi su otišli u izbjeglištvo u Mađarsku. Za njima je u listopadu 1991. krenuo i njihov župnik vlč. Marko Bubalo. Od svog biskupa Ćirila Kosa dobio je dekret za rad u Pečuhu. Tamo se vlč. Marko Bubalo na njemu svojstven način i vrlo uspješno brinuo, kako je znao i

mogao, za svoje izbjegle župljane u tamošnjim, sabirnim logorima. Kako je rat potrajao i godine odmicale često je dolazilo do poteškoća zbog nedostatka hrane. 1995. godine vlč. Marko Bubalo je tako tražio pomoć na sve strane. Obratio se tada za pomoć i Tomislavu Vukoviću u Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Budimpešti. Kako je Tomislav Vuković, moj školski kolega i prijatelj sa studija teologije u Zagrebu, imao kontakt sa mnom u Nizozemskoj, javio mi je u Zevenbergen, gdje sam tada živio i radio, poteškoće i molbu vlč. Marka Bubala ako je ikako moguće da pomognem pri nabavi i dostavi hrane za izbjeglice iz Tordinaca u Pečuh.

Zevenbergen, župa sv. Bartolomeja, gdje me biskup biskupije Breda mons. Hubertus Ernst 1988. imenovao na službu pastoralnog radnika, moje je prvo radno mjesto. Iza mene je godine 1995. šest godina iskustva u pastoralnom radu u župi sv. Bartolomeja i u okolnim župama. Nakon mojeg poziva na odaziv za pomoć u prikupljanju hrane, na proljeće 1995. godine, župljanima i stanovnicima Zevenbergena i okolnim župama preko župnih Caritasa, ubrzo je skupljena velika količina hrane i organiziran prijevoz do mještana Tordinaca i vlč. Marka Bubala u izbjeglički logor u Mađarsku, u Pečuh. Krajem lipnja 1995. vlč. Marko Bubalo odazvao se pozivu župe sv. Bartolomeja te je došao na nekoliko dana u Zevenbergen gdje je bio naš gost. Iskoristio je priliku, zahvalio župljanima na sabranoj i poslanoj hrani i pričao o prilikama i neprilikama mještana Tordinaca u izbjeglištvu. Iz tog susreta rodilo se prijateljstvo između župljana Zevenbergena i Tordinaca koje još uvijek traje i koje je urodilo mnogim aktivnostima i međusobnim susretima u Zevenbergenu i u Tordincima.

Tako smo početkom listopada 1999. na proslavu blagdana Fatimske Gospe pozivnicu primili moja supruga i ja i odlučili odazvati se pozivu i krenuti put Tordinaca, s tim da odsjednemo u Pregradi. Sa sobom smo povel i svog desetogodišnjeg sina.

U Tordincima, nakon završenog euharistijskog slavlja, kardinal Kuharić nam se po dolasku iz sakristije primakao. Pristupio sam mu, predstavio se i rekao mu odakle sam došao u Tordince. Pogledao me, prepoznao, i začuđeno me stao promatrati. Rekao sam mu da radim na poslovima pastoralnog radnika u biskupiji Breda u Nizozemskoj te mu predstavio suprugu i sina. Bio je iznenađen. *Lijepo, lijepo*, rekao je očito iznenađen ovim našim ponovnim i neočekivanim susretom. Daljnji razgovor ga nije zanimao, pa sam mu zaželio svako dobro i oprostio se od njega. Kako smo i mi bili pozvani na ručak, mislio sam, biti će prilike i tamo se sresti.

Kardinal je imao razloga biti iznenađen i začuđeno me promatrati.

Nakon mog primanja i boravka u Bogoslovnom sjemeništu od 4. listopada 1973. do veljače 1979. kada sam se preselio na Selsku Cestu 91 na zagrebačkoj Trešnjevki gdje mi je utočište ponudio i prihvatio me vlč. Franjo Jurak u župi Bl. Marka Križevčanina, imao sam s njime, uz osobne, i pismene kontakte. U prosincu 1975. primio sam od njega osobno pozitivan odgovor u vezi moje molbe da mi se podijeli služba lektora. Službu lektora, kardinal mi je podijelio s još 21 kolegom pred Božić 1975.

Nakon moje odluke početkom 1987. godine za odlazak u Nizozemsku, pismeno sam se iz Pregrade obratio nadbiskupu s molbom da mi kao diplomiranom teologu izda preporuku koja bi mi mogla pomoći ako zatreba po dolasku u Nizozemsku. Po primitku njegova osobnog pismena odgovora od 23. veljače 1987. ostao sam iznenađen njegovim odgovorom. Bilo mu je poznato da sam diplomirao teologiju. Ta i sam se potpisao kao Veliki kancelar Katoličkog bogoslovnog fakulteta, uz Dekana i Prodekana, na moju diplomu o završenom studiju na tom fakultetu u prosincu 1979. godine. U svom pismenom odgovoru javio mi je da mi na moju molbu takve preporuke ne može izdati, s obrazloženjem da takove preporuke izdaje samo ako netko u ime crkvene ustanove ide k crkvenoj ustanovi te da takve preporuke ne daje samo zbog odlaska iz domovine. To obrazloženje je samo po sebi razumljivo i prihvatljivo. No u pismu mi je priopćio uz ovo i drugo obrazloženje koje je ovako formulirao: *Ako nekome treba preporuka da je vjernik, to mu samo može dati njegov župnik. Vi ako ste se odlučili napustiti domovinu, imate kome doći i stoga Vam, i zbog toga razloga nije potrebna nikakva preporuka.* Ovo drugo obrazloženje jako me je razalostilo, bilo je i ostalo meni neshvatljivo.

Motivi odlaska u Nizozemsku

Nakon studija teologije, diplomirani teolog, bez perspektive zapošljavanja, započeo sam i završio studij socijalnog rada u Zagrebu. Krajem studija oženio sam se sa Christien Janssen iz Nizozemske. Građanski brak sklopili smo i proslavili u Nizozemskoj, a sakrament ženidbe slavili smo u Hrvatskoj. Zajednički život odlučili smo nastaviti u Hrvatskoj. Zaposlio sam se u tvornici plastičnih masa INA-OKI OOUR Okiroto

u Pregradi. Zahvaljujući kreditima u obitelji i u banci, uspjeli smo riješiti stambeno pitanje. Supruzi Christien s vremenom su počele stizati molbe za čuvanje predškolske djece čega se ona, iako po struci dijetetičarka, zdušno i primila na veliko zadovoljstvo roditelja te djece. U župnoj zajednici ponudio sam župniku da se zajedno sa suprugom angažiramo u susretima s onima koji se pripremaju za ženidbu. Interesa i povjerenja od strane župnika, iz meni nerazumljivih razloga, nažalost nije bilo.

Tvornica plastičnih masa, zapravo tvornica plastičnih proizvoda za poljoprivredu i industriju, nastala je u postupku supstitucije ugljenokopa. U njoj su nakon prekvalifikacije radili mnogi rudari iz bivšeg ugljenokopa koji je prestao s radom. U tom je rudniku nekad radio i moj otac i najstariji brat. Poznavao sam gotovo sve radnike. Uprava tvornice je bila mišljena i čvrste namjere što prije se riješiti većine tih starijih radnika. Ti su im radnici predstavljali teret i od njih nisu imali, tako su pričali, neke prevelike koristi, već samo mnoštvo briga. Odlučili su zaposliti socijalnog radnika koji bi im u tome trebao pomoći onako kako su to oni zamislili. Uz upravu koja je tako razmišljala, tu su radili i mnogi koji su se u svom radu neodgovorno odnosili prema svojim obvezama i odgovornostima. Bilo je mnogo neopravdanih izostanaka s posla. Za vrijeme obavljanja radnih obveza često su se konzumirala alkoholna pića. Među zdravstvenim problemima radnika kod nekih su postojale izrazite poteškoće vezane uz ovisnost o alkoholu.

Nakon niza sučeljavanja oko zauzimanja i zaštite pojedinih radničkih prava u toj tvornici, oko neodgovornog ponašanja nekih radnika, radi odsutnosti demokratičnosti, pojavila se misao o odlasku iz Hrvatske. Ono što sam kao dijete uočavao, tj. da komunistička ideologija i strukture vlasti u rukama moćnika s tom ideologijom imaju utjecaj koji je često za posljednicu imao život nedostojan čovjeka, u toj sam tvornici, ali i u društvu, sada doživljavao dnevno.

Ostvarivanje rezultata socijalnog rada na zadovoljavajući način u takvim okolnostima bilo je gotovo nemoguće. Demokratskog prostora u društvu bilo je vrlo malo. Da bi ikad za mojega života moglo doći do sloma komunizma, činilo mi se tada nemogućim. Bio sam aktivan i u sindikalnim aktivnostima radnika. Kako sučeljavanja nisu prestajala te je moja procjena bila da će se u okolnostima komunizma ona samo povećavati, a ja u svemu tome i previše trpjeti, odlučio sam i predložio supruzi odlazak u Nizozemsku. Zahvaljujući su-

pruzi, koja je po zaključenju našeg braka iz Nizozemske došla u Hrvatsku, naučila hrvatski jezik, upoznala u pet godina našeg zajedničkog života život i prilike u Hrvatskoj, a kojoj su roditelji, braća i sestre živjeli u Nizozemskoj, obratili smo im se da nas prihvate u Nizozemskoj i pomognu dok se sami ne snađemo za dalje. Na vrijeme odlaska utjecala je i trudnoća supruge i njezina želja da do poroda dođe u Nizozemskoj.

Prije odlaska iz Hrvatske za Nizozemsku nadležno Ministarstvo iz Nizozemske poslalo mi je pozitivan odgovor na molbu o priznavanju stečenih diploma u Hrvatskoj i informaciju o njihovu vrednovanju u Nizozemskoj. Po dolasku u Nizozemsku, 5. srpnja 1987, služeći se elementarnim znanjem nizozemskog jezika, počeo sam uspostavljati kontakte i snalaziti se u toj, do tada meni tek malo poznatoj zemlji. Po dolasku uočio sam kako u župnim zajednicama u Katoličkoj crkvi velik broj muških i ženskih diplomiranih teologa obavlja službu *pastoralnog radnika* te da su imenovani i postavljeni u te službe od strane biskupa.

Mojem dragom prijatelju iz Nizozemske, Geertu van Dartelu, također specijalizantu ekumenske teologije na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, koji se po završetku specijalizacije kod dr. Josipa Turčinovića ponovno vratio u Nizozemsku, nije bilo teško dogovoriti moj kontakt sa Nicom Nooren, šefom za personalna pitanja u biskupiji Breda i svećenikom te biskupije. Geert van Dartel mi je dao do znanja da mu javim ako želim kontakt s nekom od biskupija u Nizozemskoj. U Nizozemsku nisam išao s namjerom zapošljavanja u Katoličkoj crkvi. I druge opcije bile su otvorene.

Nakon provedenog razmišljanja, radeći za vrijeme ljetnih mjeseci kod svojega šogora u proizvodnji voćnih sadnica, odlučio sam započeti razgovor u biskupiji Breda (Brabant) zbog njena, kako sam mogao vidjeti, vrlo uglednog i u cijeloj Nizozemskoj vrlo poštovanog biskupa. Biskup mons. Hubertus Ernst primio me s velikom ljubavlju i s velikim povjerenjem. Vlč. Nico Nooren predložio mi je studij *Praktično formiranje za pastoral* na Bogoslovnom fakultetu u Tilburgu. Nakon tog studija, ako sam zainteresiran – bilo mi je rečeno – dobro sam došao kao kandidat za pastoralnog radnika u biskupiji Breda.

Studij uz stažiranje u župnoj zajednici sv. Lovre u mjestu Vierlingsbeek (Brabant, biskupija s Hertogenbosch) trajao je tri semestra. Po uspješno završenom studiju i obavljenoj praksi javio sam se ponovno u biskupiju Breda. Slijedili su razgovori s župnim vijećem župne zajednice sv. Bartolomeja u mjestu

Zevenbergen koja je tada tražila i imala otvoren natječaj za popunjenje radnog mjesta *pastoralni radnik*. Po pozitivnom ishodu tog razgovora slijedilo je sklapanje ugovora o radu s župnim vijećem s početkom 1. rujna 1988, primanje mandata i imenovanje od strane biskupa.

Ručak u Tordincima 17. listopada 1999.

Na spomenuti ručak u općinsku dvoranu župljani Tordina- ca i župnik vlč. Marko Bubalo pozvali su preko tri stotine uzvanika među kojima i moju supruga, mog sina i mene iz župe Zevenbergen u Nizozemskoj. Jelovnik je za ovu prigodu bio posebno pripremljen: čobanac, pečena janjetina, pečena prasetina, svježi kupus, domaća Slavonska rakija, Iločko vino, pivo, Fanta, Coca-Cola, domaći kolač i kava. Na prva mjesta na začelje stola župnik je pozvao biskupe i svećenike. Nas troje sjeli smo u sredinu s lijeve strane dvorane. Pridružio nam se i vlč. Juraj Jerneić koji je tog dana bio i kardinalov vozač. Vlč. Juraj Jerneić je moj kolega iz Dječaćkog i Bogoslovnog sjemeništa, pa smo imali o čemu razgovarati. Prilično se dobro poznajemo. Puno smo toga zajednički prošli.

Za vrijeme ručka bio sam ispunjen posebnim osjećajima. Toliko je toga naviralo u moja sjećanja. Susret s kardinalom Kuharićem potaknuo je nova razmišljanja, ali i nova pitanja. Kako to da je do ostvarenja mog poziva kojeg sam želio ostvariti u krilu Crkve moglo doći tek u krilu Katoličke crkve u Nizozemskoj, a ne u Hrvatskoj? Kako to da se ostvarila želja za formiranjem obitelji i potomstvom te poslanjem i imenovanjem u pastoralnu službu u Katoličkoj crkvi u Nizozemskoj, a ne u Hrvatskoj? Ima li opravdanja postavljati ta pitanja?

Više od odgovora na ta pitanja, ovim prikazom, htio bih pružiti poticaj onim kolegama i kolegicama, diplomiranim teolozima u Hrvatskoj, koji bi to željeli i osjećaju poziv za rad u pastoralu, da se unatoč mnogim zaprekama ne daju pokolebati te da ustraju na putu ostvarivanja zvanja i poziva kojim ih Gospodin zove. Ako je meni uspjelo u Nizozemskoj, zašto njima to ne bi moglo uspjeti i u Hrvatskoj?

Prijedlog za razgovor

Biskupi Hrvatske biskupske konferencije objavljivanjem svog stava o mjestu i mogućnostima vjernika laika u sakramen-

talnom pastoralu¹⁰ otvorili su, barem načelno, mogućnost razgovora i dijaloga i o mogućnostima obavljanja službi i zaduženja u pastoralu i za vjernike laike. Diplomirani teolozi u Hrvatskoj mogli bi taj izazov zdušno prihvatiti te s biskupima i pastoralno-teološkom javnošću na tu temu započeti otvorene i sadržajne razgovore. Ako ih u tome *my way* potakne i ohrabri te im postane i poticaj da u svom zvanju i pozivu ne odustanu od puta za koji osjećaju i znaju da su na njega pozvani, tada bi i ovaj pismeni uradak u potpunosti ostvario i svoj cilj.

¹⁰ *Nav. dj.*, str. 15–16.